

VSKS-tieto

**Viipurin historiallisen rakennuskannan arviointi ja
restaurointi neuvostoajalla**

Viktor Dmitrijev

VSKS-tieto-sarjassa julkaistaan Viipuria ja sen lähialueita käsittelevää yleistä tietokirjallisuutta. Sarjan taittopohjat on rahoitettu Suomen tiedekustantajien liiton tuella vuonna 2023. Liiton toimintaa rahoitetaan tekijänoikeusjärjestö Kopiosto ry:n keräämillä tiedejulkaisujen käyttökorvauksilla ja nimellisillä jäsenmaksuilla.

Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura on tieteellinen seura, jonka tarkoituksena on lisätä tietoa Viipurin ja sen lähialueiden historiasta. Seura on perustettu vuonna 1845.

VSKS-tieto 13

Viipurin historiallisen rakennuskannan arviointi ja restaurointi neuvostoajalla

Viktor Dmitrijev, Leningradin alueen kulttuurimuistomerkkien suojelua ja käyttöä valvovan tarkastusviraston pääasiantuntija vuoteen 2004)

VSKS, Helsinki 2026. 15 sivua.

ISSN 2984-5378.

Viipurin historiallisen rakennuskannan arviointi ja restaurointi neuvostoajalla

Toisen maailmansodan päätyttyä Viipurin valtiollinen yhteys vaihtui jälleen kerran. Samoin kuin 1700-luvun alussa, myös nyt muutos aiheutti kaupungin rakennuskannalle suuria tuhoja. Sitten 1700-luvun kaupungin alue oli huomattavasti laajentunut ja aseista oli tullut monin verroin tuhovoimaisempia. Niinpä tuhotkin olivat laajuudeltaan moninkertaiset.

Suuren Pohjan sodan (1700–1721) jälkeen Viipurin jälleenrakensivat sen omat asukkaat, joiden omistusoikeus tontteihinsa ja rakennuksiinsa oli taattu Uudenkaupungin rauhansopimuksessa. Vuoden 1944 jälkeen Viipurin väestö vaihtui kuitenkin kokonaan, ja kaupungin jälleenrakensivat uudet asukkaat Neuvostoliiton lainsäädännön ja hallintojärjestelmän puitteissa. Alkuun heillä ei ollut käytännössä mitään käsitystä kaupungin historiasta ja menneisyydestä.

Neuvostoliiton aika Viipurissa kesti neljä ja puoli vuosikymmentä, vuodesta 1944 Neuvostoliiton hajoamiseen vuonna 1991. Historiallisesta näkökulmasta se oli kaupungin arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun kannalta omanlaisensa luku, joka määrittää sen nykyistäkin ilmettä.

Artikkelissa kuvaan rakennuskannan kunnostamisen käytäntöjä ja menetelmiä, rakennusten ulkoasun muutoksia sekä yksittäisten rakennusten restaurointia eri ajanjaksoilla. Lisäksi seuraan lyhyesti sitä, miten Viipurin

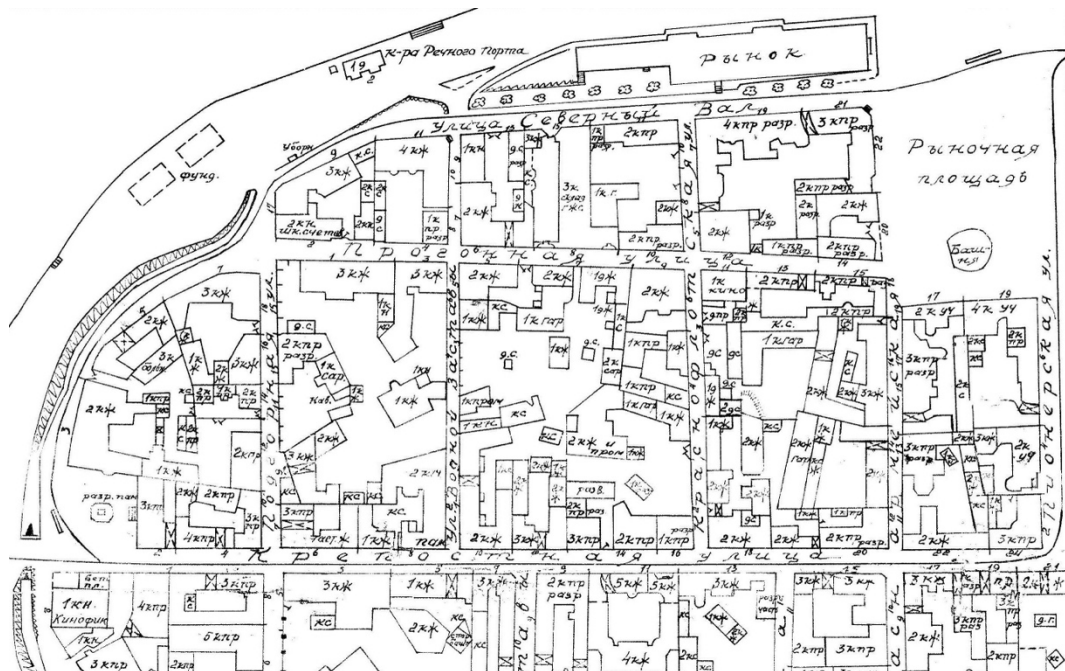
rakennusperintöön suhtauduttiin valtiollisella tasolla. Lopuksi esitän yhteenvedon rakennusten tutkimuksista sekä niiden historiallisen ja kulttuurisen arvon määrittelystä Neuvostoliiton viime vaiheessa.

Tarkastelualueena on Viipurin historiallinen keskusta, joka rajoittuu Pyhän Annan Kruunun linnoitukseen ja Patterimäkeen. Kadunnimet ja kohteiden osoitteet esitetään vuoden 1939 asussaan, ja historiallisella rakennuskannalla tarkoitetaan viimeistään vuonna 1939 toteutettuja rakennuksia.

Sotavuosien 1939–1944 menetykset

Sotatoimien aiheuttamien tuhojen laajuudesta saa yleiskuvan 1940-luvun valokuvista. Historiallisen keskustan alueella monet pääasiassa puurakenteiset korttelit tuhoutuivat lähes täysin. Kivitaloista osa säilyi miltei vahingoittumattomina, mutta monista jäivät pystyyn vain seinät.

Kaupunkikuvallisesti merkittävistä rakennuksista vaurioituivat sodissa rautatieasema, joka tuhoutui melkein kokonaan, keskiaikaiset vanha tuomiokirkko ja maaseurakunnan kirkko, Raatitorni, teatteri, Viipurin historiallinen museo ja kauppahalli. Käytännössä vahingoittumattomina säilyivät esimerkiksi Vanha kellotorni, luterilainen Pietari-Paavalin kirkko ja ortodoksinen Kristuksen kirkastumisen kirkko sekä Tervaniemellä sijainnut maakunta-arkisto.

Ote Viipurin keskusta-alueen rakennuskannan dokumentointipiirustuksesta vuodelta 1948.

Hävitykset dokumentoitiin vuonna 1948 Viipurin historiallisen keskustan kartalle, johon merkittiin kaikki kaupungin rakennukset ja säilyneet perustukset. Merkinnoista ilmenee muun muassa se, montako kerrosta rakennuksessa on, onko kyseessä kivi- vai puurakennus, mikä on sen käyttötarkoitus, ja onko se korjauskelpoinen. Selitystekstissä esitetään arvio rakennuksen vaurioiden laajuudesta (40–100 prosenttia). Kaikkiaan rakennuksista oli tuhoutunut 48,5 prosenttia.

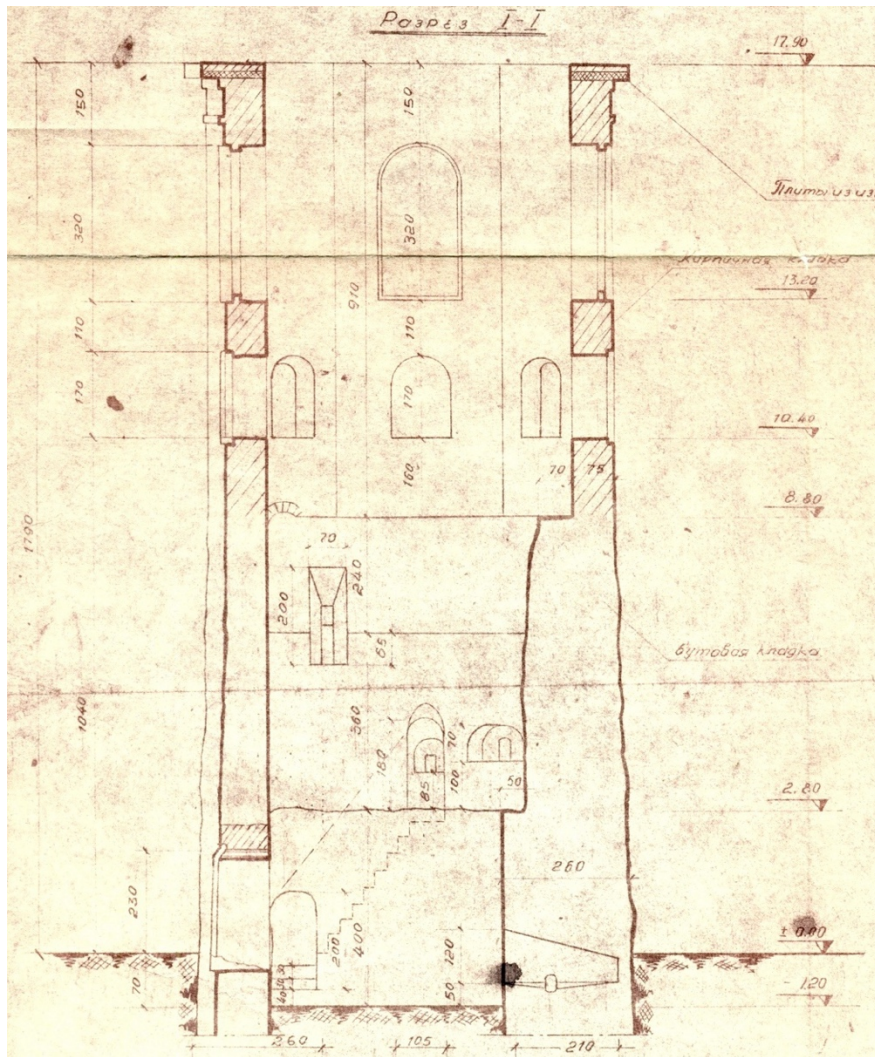
1940-luku: Ensimmäiset toimenpiteet historiallisen rakennuskannan suojelemiseksi ja tutkimiseksi

Vuodesta 1944 lähtien Viipuria kehitettiin yhtenä Leningradin alueen kaupungeista, ja liittovaltiossa se kuului Venäjän sosialistiseen federatiiviseen neuvostotasavaltaan. Neuvostoajan alkua leimasivat uuden vallan ensimmäiset päätökset Viipurin historiallisten muistomerkkien suojelusta. Venäjän neuvostotasavallan hallituksen päätöksellä ”Arkkitehtuurimuistomerkkien suojelusta” Viipurin linna, Pyöreä torni ja Vanha kellotorni merkittiin vuonna 1947 luetteloon koko Venäjän federaation arkkitehtuurimuistomerkeistä, jotka olivat valtion suojeluksessa.¹ Samana vuonna Leningradin alueen työätekevien edustajain neuvosto ehdotti, että luetteloon lisättäisiin Viipurista vielä 14 arkkitehtuurikohdetta – niin linnoitusrakenteita kuin siviili- ja kirkollisia rakennuksia. Vuonna 1948 Venäjän neuvostotasavallan hallituksen päätöksellä luetteloon lisättiin kuitenkin ainoastaan Raatitorni, Pantsarlahden bastioni ja Pyhän Annan Kruunun linnoitus.

Vuonna 1949 tehtiin ensimmäisinä suojelutoimenpiteinä edellä mainittujen muistomerkkien alustavia tutkimuksia ja mittauksia.² Vuonna 1950 mitattiin sisätilojen muutostöiden yhteydessä ”keskiaikainen talo” Linnankatu 13:n pihalla, vuosina 1950–1951 kunnostuksen suunnittelun yhteydessä Alvar Aallon piirtämä kaupunginkirjasto ja vuonna 1955 vanha tuomiokirkko. Viimeksi mainittujen mittausten tarkoitus ei ole selvillä. Muista lähteistä ilmenee, että 1400-luvulla rakennetun tuomiokirkon alkuperäinen pohjoisseinä suippokaarisine ikkuna-aukkoineen oli säilynyt.

¹ Arkkitehtuurimuistomerkkien suojelua, käyttöä ja ylläpitoa koskevat yleiset ohjeet annettiin Venäjän neuvostotasavallan ministerineuvoston alaisen arkkitehtuuriasiainviraston tehtäväksi. Vuodesta 1948 lähtien monumenttien suojelu ja niiden ylläpidon valvonta oli Viipurin monumenttien osalta Leningradin alueen työätekevien edustajain neuvoston toimeenpanevan komitean vastuulla.

² Työt suoritti Vyborgprojekt-toimisto Viipurin pääarkkitehdin viraston alaisuudessa.

Raatitornin leikkaus mittauspiirustuksessa vuodelta 1949.

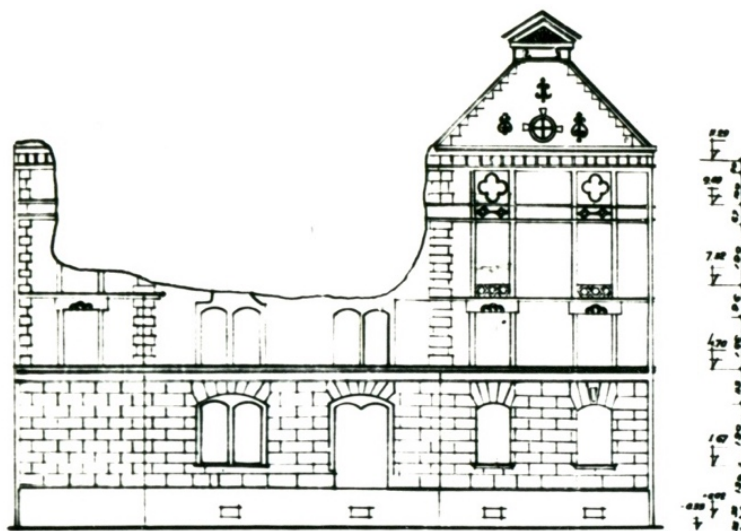
1950–1960-luvut: Rakennusten kunnostukset, menetelmät ja tulokset

Seuraavilla vuosikymmenillä, 1950–1960-luvuilla, rakennuksia kunnostettiin utterasti ja Viipuriin virtasi uusia asukkaita. Kaupunkiin vaikuttivat perustavanlaatuisesti yksityisen kiinteistönomistuksen puuttuminen, kaupunkisuunnittelun ja rakentamisen valtiollinen säätely, kuten rakennusten käyttötarkoitusten määrittely ja uusien asukkaiden asuttamisen tarpeet, tiedonpuute, kuten arkkitehti- ja rakennustieteiden sekä kaupungin historiasta ja arkkitehtuurista kertovien venäjänkielisten julkaisujen puuttuminen, sekä viranomaisten ja uuden väestön yleinen välinpitämättömyys kaupungin rakennusperinnön historiallista ja kulttuurista arvoa kohtaan.

Kunnostamisen tavoitteet ovat ennen kaikkea käytännöllisiä: taata asunnot mahdollisimman suurelle väestölle, sovittaa vanhat rakennukset uusiin käyttötarkoituksiin, ennen kaikkea asuin- ja tuotantokäyttöön, muokata vanhat

asuinrakennukset, pääasiassa entiset vuokratalot, suurten joukkojen asuttamiseen suomalaisaikaisista poikkeavien sosiaalisten normien mukaisesti sekä toteuttaa tämä kaikki mahdollisimman vähäisin kustannuksin ja nopeassa aikataulussa.

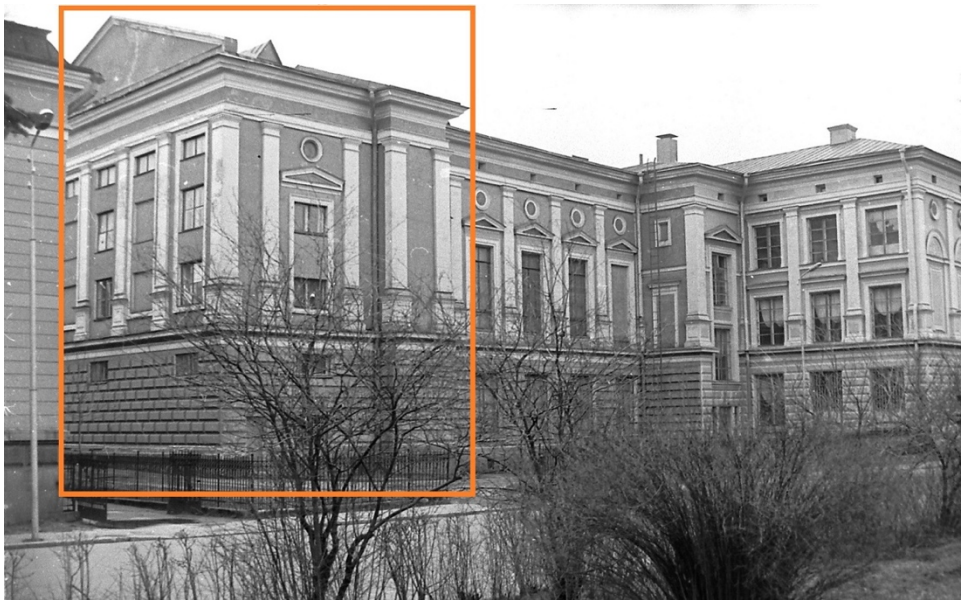
Vääjäämättömänä seurauksena oli useiden vanhan keskustan historiallisten ja arkkitehtonisten arvojen heikkeneminen. Vanhankaupungin yksittäiset tontit, joiden rajat kortteleiden sisällä olivat säilyneet keskiajalta lähtien, menettivät asemansa ensisijaisena suunnitteluyksikkönä. Kunnostamisen yhteydessä rakennusten ulkonäkö ”vääristyi”, kun julkisivun koristeosia hävitettiin ja julkisivuihin tehtiin tyylillisiä muutoksia, kattomuotoa muutettiin ja kerroksia rakennettiin lisää. Rakennusten historiallinen käyttötarkoitus muuttui, kun esimerkiksi kirkollisia rakennuksia ja pankki- ja oppilaitoksia muutettiin asunnoiksi, teollisuusrakennuksiksi, sotilasklubeiksi ja niin edelleen. Esimerkkinä voidaan mainita Papulan kaupunginosan asuinalue N° 12, Viipurin ainoa kokonaan jugendtyylinen kortteli. Rakennukset muutettiin ilmeeltään perin pohjin ja kortteliin sijoitettiin ilmailuopisto.

Tuhoutuneen 1890-luvun "varastorakennuksen" julkisivun mittauspiirustus vuodelta 1954. Jälleenrakennettaessa talo otettiin asuinkäyttöön ja päätykolmio poistettiin. Osoitteessa Etelävalti eli Južnyi Val, 4 sijaitseva asuinrakennus oli valmistunut 1894 arkkitehti Eduard Dippellin piirustusten mukaan.

Sotavuosien menetysten lisäksi arvokkaita arkkitehtuurikohteita hävitettiin purkamalla. Pois raivattiin muun muassa ortodoksinen Pyhän Eliaan kirkko, 1890-luvun luterilainen tuomiokirkko, teatteri sekä 1600-luvulla rakennetut

Borchardtin ja Cröellin talot osoitteissa Piispankatu 10 ja 12.³ Pahoin kärsi myös Viipurin vanhimpiin kuuluvan kadun, Karjaportinkadun arkkitehtoninen kokonaisuus: yhden korttelin kadunvarsirakennukset purettiin ja tilalle tehtiin puistikko, ja osoitteista Karjaportinkatu 5, 10 ja 16 purettiin 1700-luvun asuinrakennukset, joiden kohdalle jäi näin aukkoja kaupunkirakenteeseen. 1400-luvun kaupunginmuurissa olleen kuuluisan Pyhän Andreaksen tornin kohdalta purettiin 1700-luvun asuinrakennuksen jäännökset.⁴ Lisäksi hävitettiin rakennusosia, kuten metalliporotteja ja julkisivukoristeita, sekä monumentaalisia veistoksia.

Entisen keskuskansakoulun pahoin vaurioitunut rakennus korjattiin 1950-luvulla laivanrakennustelakan kulttuuripalatsiksi ja siihen tehtiin laajennus, joka on kuvassa merkitty oranssilla kehyksellä. Koulutalo oli valmistunut vuonna 1886 arkkitehti F. A. Sjöströmin piirustusten mukaan. Valokuva 1980-luvulta.

On kuitenkin mainittava, että kunnostuksen tai laajennuksen yhteydessä rakennusten ulkoasuun tehtiin myös niiden tyyliin sopivia muutoksia – silloin, kun niiden arkkitehtuuri vastasi Stalinin ajan arkkitehtuurin tyyllisiä mieltymyksiä. Mielenkiintoinen yritys Stalinin kauden tyyliin mukauttamiseen oli kaupungin kirjaston kunnostushanke vuonna 1950. Tyyliiltään funktionalistisen rakennuksen julkisivuihin ehdotettiin lisättäväksi klassisen arkkitehtuurin elementtejä.⁵ Samoihin aikoihin kauppahallin julkisivut

³ Näiden kahden rakennuksen pohjakerrosten holvattujen kellarien jäännökset peitettiin maalla.

⁴ Tontille rakennettiin 1960-luvulla viisikerroksinen asuintalo.

⁵ Rakennus kunnostettiin 1960-luvun alussa säilyttäen pääpiirteissään sen alkuperäinen ulkonäkö.

kunnostettiin käyttäen mallina niiden säilyneitä osia.⁶ Myös kunnostettaessa entinen Viipurin taidemuseo virastokäyttöön vuonna 1972 säilytettiin julkisivujen alkuperäinen ilme, ja pieni lisärakennus toteutettiin taidemuseon arkkitehtuurin hengessä.⁷

1960–1980-luvut: Kulttuuriperinnön suojelutoimintaa

Vuonna 1960 Venäjän neuvostotasavallan ministerineuvoston päätöksellä lisättiin neuvostotasavallan monikansalliseen muistomerkkien luetteloon vielä kuusi viipurilaista arkkitehtuurikohdetta: viisi asuinrakennusta vanhastakaupungista sekä Monrepos’n kartano ja puisto. Yhdessä aiempien kohteiden kanssa ne saivat valtiollisten, tasavallan alueella merkittävien arkkitehtuurimuistomerkkien statuksen. Saman asiakirjan myötä tuli käyttöön paikallista (alueellista) merkitystä omaavien muistomerkkien status. Asiakirja vahvisti tämän statuksen kuudelle viipurilaiselle kohteelle, joihin lukeutui neljä kirkollista rakennusta. Myöhemmin luetteloa täydennettiin Leningradin alueen kansanedustajien neuvoston päätöksillä.

Vuoden 1960 päätöksessä määriteltiin toimenpiteet, joilla parannettaisiin Venäjän neuvostotasavallan kulttuurimuistomerkkien valtiollista suojelua. Keinoja olivat muistomerkkien tutkiminen ja kirjallinen dokumentoiminen, korjaus- ja restaurointitöiden yleisten sääntöjen luominen, muistomerkkien ylläpito- ja käyttövastuiden jakaminen, suojelusopimusten solminen muistomerkkien käyttäjien kanssa, maankäytöltään säädeltyjen suojeluvyöhykkeiden perustaminen, kulttuurimuistomerkkien tunnetuksi tekeminen, uusien muistomerkkien kartoittaminen ja rekisteröinti ja niin edelleen. Kiinteiden muistomerkkien rekisteröinnin, suojelun, restauroinnin ja ylläpidon yleinen valvonta ja säätely oli muistomerkkien valtiollisten suojeluelinten vastuulla. Vuoteen 1990 asti näitä tehtäviä hoiti Viipurissa Leningradin alueen kulttuurihallinto, jossa oli erityinen historiallisten ja kulttuurin muistomerkkien suojelusta vastaava tarkastusvirasto.

Käytännössä suojelu oli kuitenkin varsin tehotonta, koska alan lainsäädäntö oli kehittymätöntä, tarkastusviraston henkilöresurssit olivat vähäiset eikä suojeluelimillä ollut juurikaan vaikutusvaltaa paikallisiin viranomaisiin. Siitä huolimatta Viipurin paikallisesti (alueellisesti) merkittävien muistomerkkien luetteloa täydennettiin seuraavina vuosina useaan kertaan. Vuonna 1978 arkeologisiin muistomerkkeihin lisättiin Viipurin linnan ja keskiaikaisen

⁶ Rakennuksen sivupäätykolmioita ja torninhuippua ei palautettu.

⁷ Rakennukseen sijoitettiin siviili- ja yhdyskuntarakentamisen suunnittelulaitoksen Leningradin toimiston Lengraždanprojektin Viipurin sivupiste.

kaupungin kulttuurikerrokset sekä ”Sarvilinnoituksen kivisten puolustusrakennelmien jäännökset”⁸. Vuosina 1983, 1985 ja 1986 arkkitehtuurimuistomerkkien luetteloon otettiin vielä 55 kohdetta, joiden joukossa oli eri aikakausien ja tyyli-suuntien rakennuksia, muun muassa asuin-, oppilaitos- ja pankkirakennuksia, kuvernöörin talo, postitalo, kauppahalli, kirjasto, taidemuseo ja arkistorakennus.

Seuraavaksi esittelen muutamia 1970–1980-lukujen esimerkkejä arkkitehtuurimuistomerkkien restauroinnista ja historiallisen kaupunkiympäristön yksityiskohtien jälleenrakentamisesta.

Pyhän Hyacinthuksen kirkkona tunnettu rakennus Vesiportinkatu 4:ssä muutettiin vuosina 1972–1976 lasten taidekouluksi ja sen ulkoasu palautettiin 1700-luvun lopun tyyliin. Pyöreä torni Kauppatorilla kunnostettiin vuonna 1977 uudelleen kahvila-ravintolaksi säilyttäen Uno Ullbergin vuonna 1923 suunnittelema sisustus ja restauroimalla seinä- ja kattomaalaukset. Huonekalut ja valaisimet uusittiin.⁹ Kauppahallin julkisivujen kunnostuksen yhteydessä vuonna 1976 rekonstruoitiin rakennuksen tornin huippu.

Luostarinkatu 8:n ”keskiaikainen” asuintalo vuonna 1978 uusine, jyrkkine kattoineen ja kolmiomaisine päätyineen.

⁸ Ei ole aivan selvää, mitä Sarvilinnoituksen kivisten puolustusrakennelmien jäänteillä tarkoitettiin. Panssarilahden bastionihan oli jo 1948 saanut arkkitehtuurimuistomerkkin statuksen. Todennäköisesti tarkoitettiin tulevia arkeologisia löytöjä, vallien, vallihautojen ja raveliinien jäännöksiä. Tosiaankin, vuonna 2007 otettiin esiin ja tutkittiin Äyräpään bastionin patterin alin kerros ravintola Espilän tontilla.

⁹ Suunnittelijana hankkeessa oli artikkelin kirjoittaja. Suom. huom.

Vuonna 1978 Kauppatorin kaivauksissa löydettiin osa 1400-luvun kaupunginmuurista ja Karjaportin tornista. Paljastuneen muurin ääriviivat merkittiin torin kiveykseen erilaisella kiveyksellä. Samana vuonna Luostarinkatu 8:n ”keskiaikaiseen” taloon tehtiin vuonna 1976 laaditun restaurointisuunnitelman mukaisesti kolmiomaiset päädyt ja jyrkkä tiilikatto. Sellainen rakennettiin vuonna 1979 myös Karjaportinkatu 7:n ”keskiaikaiseen” taloon restauroinnissa, jossa otettiin lisäksi esiin rakennuksen alkuperäiset ikkuna-aukot.

Kaupunginmuurin sekä 1400-luvun Karjaportintornin ja 1500-luvun puolustusvarustuksen, barbakaanin muurien perustuksia Kauppatorilla. Valokuva vuodelta 1978.

Vuosina 1979–1980 restauroitiin Vanhan kellotornin julkisivut ja vuonna 1980 Raatitornin barokkinen torninhuippu. Tornin vieressä kaivettiin esiin 1400-luvun kaupunginmuurin perustukset. 1980-luvun alussa katujulkisivuja varustettiin vanhojen valokuvien pohjalta valmistetuilla lyhdyillä, sillä malliksi ei ollut säilynyt ainuttakaan alkuperäistä valaisinta.

Vuosina 1980–1982 korjattiin Pohjoisvalli 3:n pohjoista renessanssia mukaileva julkisivukoristelu ja otettiin esiin julkisivuelementtejä talon varhaisemmista rakennusvaiheista.¹⁰ Haminanportin vahtituvalle palautettiin sen alkuperäinen klassistinen ulkoasu. Turunportin päävartio kunnostettiin

¹⁰ Vanhalla Raatihuoneentorilla sijainnut entinen Weckroothien talo, jonka arkkitehti Eduard Dippell oli uudistanut perinpohjaisesti 1897. Suom. huom.

säilyttäen sille 1800-luvun puolivälissä annettu ilme. Vuonna 1993 peruskorjattiin asuintalo Leningradskoje šosse 1 eli Kannaksenkatu 1¹¹ ja samalla palautettiin katon alkuperäinen muoto ja julkisivujen arkkitehtoniset elementit kulmatorni mukaan luettuna. Karjaportinkatu 10:een toteutettiin vuosina 1989–1993 uudisrakennus, joka noudattaa paikalle 1700-luvulla pystytetyn ja 1950-luvulla puretun rakennuksen mittoja ja tyyliä.

Raatitorniin tehtiin vuoden 1980 restaurointisuunnitelman mukaan barokkityylinen torninhuippu – vuonna 1940 palaneen tilalle. Valokuva 1980-luvulta.

¹¹ Arkkitehti Allan Schulmanin suunnittelema Viipurin osuusliike r.l.:n asuin- ja liikerakennus vuodelta 1903. Suom. huom.

Vuosien 1925 ja 1984 kaivauksissa Karjaportinkadulla otettiin esiin 1400-luvun fransiskaanikirkon perustukset, joista ilmenevät kirkon suunnitellut mitat. Pihaa kunnostettaessa perustusten kivimuuria korotettiin osittain kivistä muuraamalla.

Karjaportinkatu 10:een vuonna 1993 rakennettu asuintalo toistaa ulkoasultaan sitä 1700-luvun asuintaloa, jonka jäänteet raivattiin pois 1950-luvulla, ja täydentää kadun rakennuskokonaisuutta. Valokuva vuodelta 2013.

1970–1980-luvuilla aktivoitui paikallinen yhteisö, Venäjän historian ja kulttuurin muistomerkkien suojeluyhdistyksen VOOPIKin Viipurin osasto. Suomalaisiin kollegoihin, erityisesti arkkitehti Jalmari Lankisen poikaan Juha Lankiseen ja professori Otto-Iivari Meurmaniin, luotiin henkilökohtaisia yhteyksiä, ja saataville tuli Suomessa julkaistuja teoksia Viipurin historiasta ja arkkitehtuurista. Yhdistyksen jäsenet julkaisivat paikallislehdissä artikkeleita kulttuuriperinnön suojelusta, yksittäisistä muistomerkeistä ja Viipurin arkkitehteista. Neuvostoliittolaiset Viipurin matkaoppaat käsitelivät näitä aiheita lyhyesti mutta yhä yksityiskohtaisemmin. Tärkeä oli venäläisen Viipuri-tutkijan Jevgeni Keppin vuonna 1977 julkaisema ensimmäinen Viipuria käsittelevä arkkitehtuurimatkaopas.

Vuonna 1970 Viipuri merkittiin luetteloon Venäjän neuvostotasavallan historiallisista kaupungeista, joita koskivat erityiset

kaupunkisuunnittelusäännöt. Perustana olivat kulttuurimuistomerkkien suojeluvyöhykkeet, jollaiset oli muodostettu esimerkiksi Tallinnan keskiaikaiselle keskustalle vuonna 1966 ja Riian keskiaikaiselle keskustalle 1968.

Venäjän neuvostotasavallan laki ”Historiallisten ja kulttuuristen muistomerkkien suojelusta ja käytöstä” vuodelta 1978 vaati sisällyttämään suojeluvyöhykkeet kaupunkien yleiskaavoihin. Suojeluvyöhykkeitä oli kolmea tyyppiä: suojelualueet, alueet, joilla rakentaminen oli säädeltyä, ja suojellut luonnonmaisema-alueet. Niin sanotut äskettäin tunnistetut (ven. *вновь выявляемые*) kohteet olivat lain mukaan valtion suojeluksessa, kunnes niiden lopullinen status määriteltiin.

Viipurin historian ja kulttuurin muistomerkkien suojeluvyöhykesuunnitelma 1982–1992

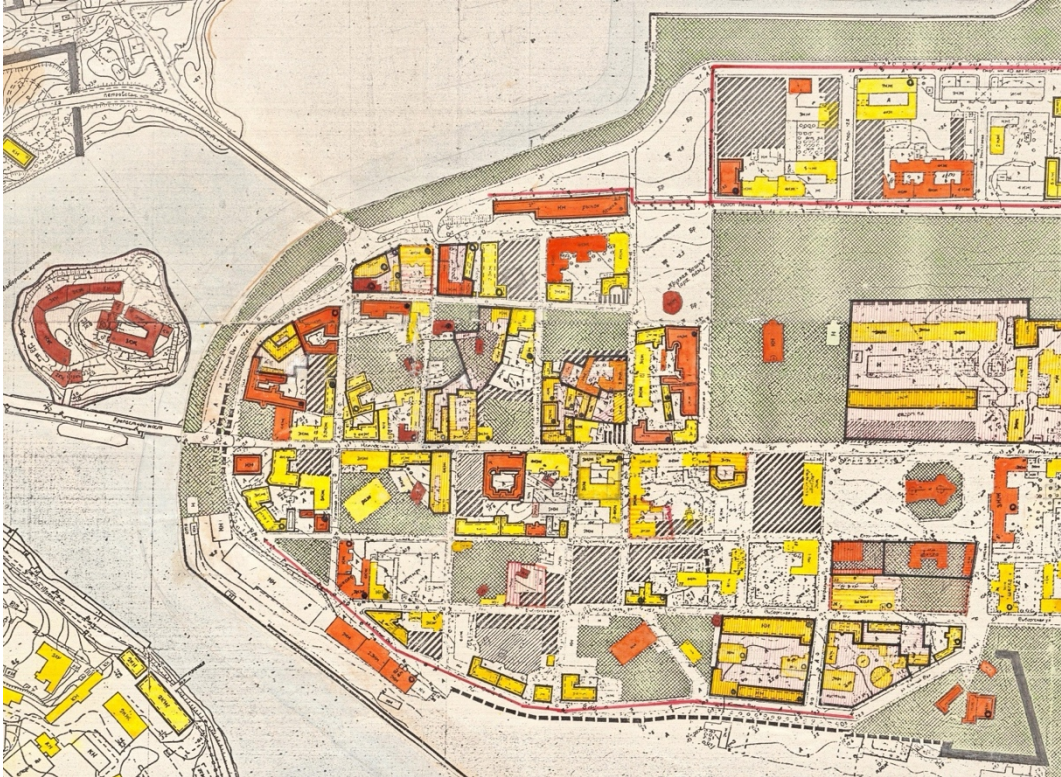
Viipurin rakennusmuistomerkkien suojeluvyöhykesuunnitelma laadittiin Spetsprojektrestavratsija-laitoksen Leningradin osastolla, ja sen tilaajana oli Leningradin alueen kulttuurihallinto. Suunnitelman pääarkkitehtina toimi G. S. Popova, ja esisuunnitteluvaiheesta asti mukana olivat myös arkkitehti A. L. Tšumak sekä tiimiä johtanut arkkitehtuurihistorioitsija Mihail Miltšik.¹²

Ensimmäisessä vaiheessa, vuosina 1982–1983, tutkittiin koko kaupungin rakennuskanta, määriteltiin sen historiallinen ja kulttuurinen arvo ja tehtiin ehdotuksia historiallisten ja kulttuuristen muistomerkkien luetteloihin sisällytettävistä kohteista. Jokaisesta rakennuksesta laadittiin lomake, johon kirjattiin historiatietoja sekä suosituksia suojelusta ja käytöstä. Rakennusten historiallinen, arkkitehtoninen ja kaupunkirakennustaiteellinen arvo esitettiin historiallisen keskustan ja esikaupunkien inventointikartoissa.

Vuosina 1987–1991 rekisteröitiin inventointilomakkeiden suositusten perusteella 230 rakennusta ja 31 arkkitehtonista kokonaisuutta äskettäin tunnistettuina kohteina. Hanke kattoi koko kaupungin alueen esikaupunkeineen sekä ympäröivän luonnonmaiseman Viipurinlahden vesialue mukaan luettuna. Siinä esitettiin suojeluvyöhykkeistä graafiset kaaviot sekä vyöhykkeiden rajat ja rakentamista ohjaavat säännöt. Kaikki Viipurin historiallis-kulttuurisen perinnön kohteet luokiteltiin laissa esitetyn luokituksen perusteella seuraaviin

¹² Tarkkaan ottaen esisuunnitelma laadittiin Lengraždanprojektissa, mutta kyseinen laitos, samoin kuin Spetsprojektrestavratsija, olivat melko kaoottisessa muutosprosessissa, jossa näistä valtionlaitoksista tuli osakeyhtiöitä. Ks. myös Svetlana Levoškon artikkeli tässä verkkojulkaisussa.

viiteen ryhmään: arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun muistomerkit (kaupungin asemakaavallinen rakenne vuonna 1940, rakennukset, arkkitehtoniset kokonaisuudet), historialliset muistomerkit eli historiallisiin tapahtumiin ja henkilöihin liittyvät kohteet, taiteen muistomerkit, kuten kaupungin veistokset, kulttuurimaiseman muistomerkit, kuten puistot, puistikot ja rantakadut, sekä arkeologiset muistomerkit, esimerkiksi kulttuurikerrokset ja puolustusrakenteiden jäännökset.

Kaupungin keskustaa koskeva osa Viipurin historian ja kulttuurin muistomerkkien suojeluvyöhykesuunnitelmaa vuodelta 1984 ("Suositukset rakennusten suojelusta ja rakentamattomien tonttien käytöstä").

Suojeluvyöhykesuunnitelma saatiin valmiiksi vuonna 1992, mutta sitä ei vahvistettu, koska Neuvostoliitto oli vuonna 1991 lakannut olemasta ja uutta ja valtiota ja sen lainsäädäntöä oltiin vasta luomassa.

Päätelmiä

Neuvostoajan ensimmäiset vuosikymmenet merkitsivät autoituneen kaupungin voimakasta asuttamista ja jälleenrakentamista ilman, että sen historiallisia ja kulttuurisia arvoja otettiin huomioon. Sotien aiheuttamien tuhojen lisäksi tuhoja tuottivat historiallisen rakennuskannan purkaminen ja turmeleminen.

Viipurin nykyisen kaupunginhallinnon rakennuksen eli entisen lääninhallituksen talon julkisivussa on Venäjän federatiivisen sosialistisen neuvostotasavallan vaakunoita. Alun perin maanmittauskonttoriksi rakennetun talon suunnitteli lääninarkkitehti Wilhelm von Karm, ja sitä laajensivat 1889 lääninarkkitehti Ivar Aminoff ja 1900 arkkitehti Jac. Ahrenberg. Valokuva vuodelta 2025.

Neuvostoliiton viimeisinä vuosikymmeninä, 1970–1980-luvuilla, rakennuskannan arvoja kartoitettiin järjestelmällisesti ja tehtiin laajoja tutkimuksia. Kokeiltiin myös tieteellistä restaurointia ja jopa historiallisiin malleihin perustuvia rakennusten entistämisiä. Viipurin rakennus- ja kaupunkisuunnitteluperinnöstä onkin tullut tutkimuksen ja arvioinnin kohde, aluksi yksittäisten muistomerkkien ja myöhemmin koko kaupungin historiallisen rakennuskannan osalta. Muistomerkkiluetteloa on laajennettu huomattavasti niin lukumäärällisesti kuin ajallisesti, ottaen mukaan myös 1930-luvun kohteita. Kuten ennenkin, lainsäädäntö takaa silti edelleen heikosti rakennusperinnön suojelun.

Menetyksistä huolimatta arkkitehtonisen ja kaupunkisuunnitteluperinnön laajuuden ja arvon perusteella Viipuri korotettiin 1980-luvulla Venäjän sosialistisen federatiivisen neuvostotasavallan historiallisten kaupunkien

korkeimpaan luokkaan eli A-ryhmään. Kuitenkin neuvostojalla mahdollisuus tämän kulttuuriperinnön suojelualueiden vahvistamiseen jäi käyttämättä. Kysymys on edelleen auki.

Käännös venäjästä Netta Böök. Kuvat Viktor Dmitrijevin kotiarkistosta.

Ks. myös Dmitriew, Viktor 1992. Viipurilainen modernismi – tutkimisen ja säilyttämisen vaikeudet. *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita* 10. Lappeenranta: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, 167–192, https://wiipuri.fi/app/uploads/2019/07/Toimite-10_Viktor-Dmitriew_2.pdf